

Een kritische kijk op krantendiscours over
Kenia's crisis.
Een pragmatische analyse van het taalgebruik in
De Morgen en *De Standaard*, *The Standard* en
*Daily Nation*¹

Roel COESEMANS

Abstract

A comparison between Belgian and Kenyan newspaper reports about the postelection crisis in Kenya shows that the same news events are reported from different frames of meaning. This is partly due to differing worldviews on which the news discourse is based, and the various perspectives from which the events are interpreted, resulting in different implicit meanings. These can be studied to evaluate the quality of the reporting. The Kenyan press focuses on the socio-political aspects of the conflicts involved, while the Belgian newspaper coverage emphasizes the ethnic aspect. Both can be criticized. However, by combining the interpretive analyses of newspaper language use with contextual explanations derived from ethnographic information, such as interviews or editorial guidelines, a better and more nuanced understanding of both national and international newspaper coverage can be reached.

1. INLEIDING: IMPLICIETE BETEKENISSEN EN IDEOLOGIE IN NIEUWS
OVER KENIA

Reeds in 1922 vergeleek de Amerikaanse journalist Walter Lippmann de pers met "a beam of a searchlight that moves restlessly about, bringing one episode and then another, out of darkness into vision" (Lippmann 1922: 364). Een selectieve keuze van gebeurtenissen in de wereld die tot nieuws worden verwerkt, waarbij slechts bepaalde aspecten belicht worden, terwijl andere aspecten in het duister blijven, veronderstelt een ideologische praktijk. Andere keuzes met andere invalshoeken zijn altijd mogelijk, wat blijkt uit de vaak (subtiel) verschillende nieuwsverhalen die circuleren in de wereldpers over exact dezelfde gebeurtenissen. Krantenartikels zijn altijd gebaseerd op één of meerdere wereldbeelden en achter expliciet gecommuniceerde informatie zitten ook steeds impliciete veronderstellingen die de interpretatie van een nieuwsbericht beïnvloeden. Bovendien houden journalisten bij hun duiding van

¹ Dit onderzoek maakt deel uit van het TOP-BOF onderzoeksproject 'Intertekstualiteit en informatiestromen', een linguïstisch-pragmatisch onderzoek naar de wijze waarop betekenissen worden geconstrueerd en getransformeerd in geglobaliseerde informatiestromen met bijzondere aandacht voor ideologische aspecten van nieuwsdiscours.

nieuwsgebeurtenissen rekening met een welbepaald lezerspubliek. Daarin schuilt de ideologie van de nieuwsproductie.

In december 2007 richtte de internationale pers haar aandacht op Kenia, toen een ernstige crisis uitbrak na de verkiezingen. Enkele koppen geven de tendens weer van de berichtgeving: '50 die in blazing church as spectre of tribal war looms' (*The Times* 02/01/2008, Verenigd Koninkrijk), 'Les rivalités ethniques alimentent les violences au Kenya' (*Le Monde* 02/01/2008, Frankrijk), 'Etnische spanningen Kenia niet oorzaak maar gevolg van politiek' (*De Standaard* 03/01/2008, België), 'Accusations of ethnic genocide and fears of civil war as Kenyan crisis escalates' (*Cape Times* 03/01/2008, Zuid-Afrika), 'Tribal rage tears at diverse Kenyan city' (*Washington Post* 03/01/2008, Verenigde Staten), 'Augmentation des cas de viols lors des émeutes post-électorales' (*Le Potentiel* 09/01/2008, Democratische Republiek Congo), 'Etniciteit speelde cruciale rol in recente geweld in Kenia' (*De Morgen* 12/01/2008). In de lokale pers luiden de titels op de voorpagina: 'Peace calls amid continued bloodletting' (*The Standard* 02/01/2008), 'Suspicion, mistrust as ODM and PNU dig in' (*The Standard* 03/01/2008), 'Kalonzo is new VP' (*Daily Nation* 09/01/2008) en 'Mediation: Can Annan save Kenya?' (*Saturday Nation* 12/01/2008).

Merk op dat bovenstaande *headlines* al een diversiteit van invalshoeken verraden. In deze bijdrage wordt het nieuwsgediscours over Kenia in twee Belgische en twee Keniaanse kwaliteitskranten aan een kritische analyse onderworpen vanuit een pragmatisch perspectief, dat wordt begrepen als "a general cognitive, social, and cultural perspective on linguistic phenomena in relation to their usage in forms of behaviour" (Verschueren 1999: 7). Pragmatiek betreft hier de sociale, cognitieve en culturele studie van communicatie met speciale aandacht voor het betekenisvol functioneren van taal in concrete contexten van taalgebruik.

Omdat het belang van context voor de interpretatie van taalgebruik, en buitenlands nieuws in het bijzonder, doorheen dit artikel duidelijk zal worden, volgt eerst een beknopte beschrijving van het corpus van krantenartikelen en het socio-politieke klimaat in Kenia anno 2007-2008. Vervolgens worden de noties taalgebruik, context en ideologie uitgewerkt in een pragmatische taaltheorie (in sectie 3) en worden de analysecategorieën van dit onderzoek geïntroduceerd en geïllustreerd (in 4). Het vijfde deel is gewijd aan een discussie van de bevindingen waarbij de resultaten van de discoursanalyse worden geduid en genuanceerd in het licht van extra contextuele, etnografische informatie.

2. CONTEXT EN CORPUS: EEN SOCIO-POLITIEKE SCHETS

De context van het voorliggende onderzoek wordt bepaald door een steeds luider wordende mediakritiek, die wijst op de nefaste gevolgen van onder andere mediaconcentratie, commodificatie, convergentie en bronnenafhankelijkheid voor de kwaliteit en diversiteit van het nieuws (zie voor een overzicht EFJ 2005, Sánchez-Taberero & Carvajal 2002, Soete 2009). Meer bepaald probeert dit onderzoek vanuit een taalpragmatisch perspectief beweringen te toetsen over de dalende kwaliteit van buitenlands nieuws (o.a. Choi 2009, Paterson 1998, Poppe 2007, Wouters, De Swert & Walgrave 2009). Zo sluit deze paper aan bij andere kritische, sociolinguïstisch geïnspireerde studies van journalistiek (bv. Bell 1991, Blommaert & Verschueren 1991, Conboy 2010, Fairclough 1995, Fowler 1991, Johnson & Ensslin 2007, Mazrui 2009, Van Dijk 1988).

In de gepresenteerde studie vertegenwoordigen *De Morgen* (*DM*) en *De Standaard* (*DS*)² de internationale pers als de leveranciers van buitenlands nieuws. Een totaal van 37 krantenartikels over de Keniaanse postelectorale crisis, 17 uit *DM* en 20 uit *DS*, beperkt tot de periode van 27/12/2007 tot 15/01/2008, werden vergeleken met overeenkomstige berichten uit de Keniaanse kranten *Daily Nation* (*DN*) en *The Standard* (*ST*). De verdeling is 129 krantenartikels uit *DN* en 148 uit *ST*. Vooraleer de context van de *case study* wordt toegelicht, is een korte karakterisering van die kranten op zijn plaats.

Ofschoon *DM* nog vaak gezien wordt als een socialistische en *DS* als een katholieke krant, stellen de kranten zich tegenwoordig ontzuid op. Ook hedendaagse evoluties in de krantenindustrie, zoals mediaconcentratie, wekken ontzuiding in de hand. Door overname in 1989 kwam de links-progressive *DM* bijvoorbeeld in de centrum-rechtse mediagroep van de liberale krant *Het Laatste Nieuws* terecht. Die groep heeft zich later verder uitgebreid tot de internationale mediaholding De Persgroep met mediatycoon Christian Van Thillo aan het hoofd. Nu profileert de krant zich als een “onafhankelijk dagblad” dat “mikt op een jong en hoogopgeleid publiek” met “aandacht voor algemeen nieuws, binnenlandse en buitenlandse politiek, cultuur en media, financieel-economisch nieuws en sport”.³ Ten tijde van de bestudeerde gebeurtenissen had de krant een totale oplage van 74 703.⁴ De grootste kwaliteitskrant van België is *DS* met in 2008 een oplage van 103 507. Ze is deel van het nationale mediabedrijf Corelio, voor 2006 de Vlaamse Uitgeversmaat-

² In het vervolg worden de krantenamen op de volgende wijze afgekort: *DM* = *De Morgen*, *DS* = *De Standaard*, *DN* = *Daily Nation* en *ST* = *The Standard*.

³ <http://www.persgroep.be/nl/brands/demorgen> [30/08/2011].

⁴ De oplagecijfers van *DM* en *DS* komen uit de officiële rapporten van het Belgische Centrum voor Informatie over de Media (CIM). De meest recente cijfers zijn 71 073 voor *DM* en 106 027 voor *DS*, zie <http://cim.be/media/pers/de-echtverklaring/resultaten/openbare-resultaten> [30/08/2011].

schappij (VUM) geheten. De huidige voorzitter van de Raad van Bestuur is de ondernemer Thomas Leysen. Dit centrum-rechtse dagblad omschrijft zich als “een open krant, die zijn lezers de kennis aanreikt om de politieke, economische, culturele, sociale, wetenschappelijke en technologische actualiteit grondig te volgen en te begrijpen”⁵ (zie ook De Bens & Raeymaeckers 2010 voor meer info).

Aangezien kranten heterogene, commerciële organisaties zijn, die socio-politieke trends volgen, valt evenmin op de Keniaanse kranten een absolute politieke ideologie te plakken. Van bij de oprichting in 1958, toen de krant opkwam voor de onafhankelijkheid, leunde de *The Nation* aan bij de opposanten, maar toen Kibaki in 2002 als oppositieleider aan de macht kwam, werd *DN* meer regeringsgezind, hoewel ze altijd een tamelijk neutrale status wist te behouden. Zoals Ogola opmerkt, “*the Nation* was and still remains largely politically conservative, consistently maintaining a critical yet fundamentally congenial relationship with the state” (2009: 64). De krant behoort tot de internationale Nation Media Group, waarvan het merendeel van de aandelen nog in handen is van de stichter, Shah Karim al-Hussayni, de Aga Khan van de Ismaili-gemeenschap. De totale oplage bedroeg 190 000 in 2008⁶. De tweede grootste Keniaanse krant is *ST* met een oplage van 80 000 in 2008. Deze verscheen voor het eerst in 1902 als *The African Standard* met de toenmalige immigranten (vooral Aziatische en Europese kolonisten) als doelpubliek. Nadien werd het dagblad een deel van de multimediale Standard Group, waarvan de investeerders gelinkt zijn aan de vorige president Daniel arap Moi, waardoor *ST* gezien bleef als regeringsgezind. Tijdens Kibaki’s eerste presidentschap ontstond echter de perceptie dat de krant begon aan te leunen bij de oppositionele Orange Democratic Movement (ODM) (zie Lenoble-Bart & Rambaud 2005 en Mbeke 2010 voor meer info). Zowel *DN* als *ST* profileren zich als onafhankelijke kranten met gevoel voor sociale verantwoordelijkheid. In de ‘Editorial Policy’ van de Nation Media Group uit 2008 staat te lezen dat “the Group’s outlets stand for racial, ethnic, religious and communal harmony and political/party tolerance as well as other forms of pluralism”. Volgens de ‘Board resolution on the editorial policy’ streeft *ST* ernaar “[to] reflect the public interest by being consistently truthful, non-sectarian and non-partisan” en “to resist all forms of bias and censorship and [...] comprehensively report every side of every story”.

Om het concrete onderwerp van de *case study* te begrijpen moet de sociale en politieke context geduid worden. Kenia is een multi-etnisch land, befaamd

⁵ <http://www.corelio.be/articles.do?section=3390> [30/08/2011].

⁶ De oplagecijfers van de Keniaanse kranten uit 2008 zijn geleend van Rambaud (2008: 61). In een persoonlijk gesprek met de onderzoeker schatten de *managing editors* de oplagecijfers van 2011 op meer dan 200 000 voor *DN* en rond 100 000 voor *ST*.

als toeristische trekpleister en veilige haven voor internationale organisaties. Minder bekend zijn de diverse problemen, waaronder armoede, werkloosheid, klimaatverandering en de ongelijke verdeling van economische en natuurlijke rijkdommen over de meer dan 42 verschillende bevolkingsgroepen. Die problemen kunnen aanleiding geven tot spanningen tussen individuen of hele gemeenschappen. Tijdens verkiezingen ontstaat vaak etnische polarisatie, vooral door toedoen van de politici (Rambaud 2008). Politiek bedrijven is in Kenia een lucratieve bezigheid want de staat eigent zich alle macht en rijkdom toe. Bijgevolg zijn politici “not motivated by party principles or constructive policy commitments [...] they are more concerned with the quest for raw power, perceived as attainable by relying on the ethnic card” (Oloo 2007: 111). Bovendien werkt ook het politieke systeem van “single-member-district first-past-the-post winner-takes-all” etnisering in de hand (ibid.: 121).

In de aanloop van de verkiezingen leidden drie significante voorvallen tot felle campagnes waarin verschillende bevolkingsgroepen tegen elkaar werden uitgespeeld. Nadat president Mwai Kibaki zijn belofte had gebroken om via een grondwetswijziging de post van premier te creëren voor *running mate* Raila Odinga, verliet die de regering in 2005 als minister voor openbare werken, samen met enkele andere dissidenten, waaronder Kalonzo Musyoka, de minister van buitenlandse zaken. Zo verloor de regering heel wat etnische diversiteit en ontstond de perceptie van een Kikuyu-regering. Kibaki behoort immers tot de Kikuyu, de grootste bevolkingsgroep (17%).⁷ De etniciteit van Odinga is Luo (11%) en Musyoka is een Kamba (10%). Met die laatste richtte Odinga de oppositiebeweging ODM op, een coalitie met leiders van de Luhya (14%), de Kalenjin (13%) en kleinere etnische groepen. Maar vlak voor de verkiezingen kwam er een breuk en splitste Musyoka met een fractie af om de partij ODM-Kenya te vormen. Ondertussen had Kibaki de Party of National Unity (PNU) gesmeed. Een tweede voorval betrof een reeks corruptieschandalen waarbij enkele vertrouwelingen van Kibaki, zoals minister van binnenlandse zaken en vicepresident Moody Awori, betrokken waren. Ten derde was er Kibaki's plotse aanstelling van vijf nieuwe rechters aan het Hof van Beroep en zijn persoonlijke benoeming van 19 van de 22 commissarissen van de Electoral Commission of Kenya (ECK). Dat werd geïnterpreteerd als “a means through which he would use state institutions to stay in power” (Ogola 2009: 61).

Op 27 december 2007 vonden de presidentiële, parlementaire en municipale verkiezingen plaats. De verkiezingsdag verliep redelijk rustig en het stemproces werd door de verschillende controlerende instanties bestempeld

⁷ Deze bevolkingscijfers zijn gebaseerd op de resultaten van de volkstelling in 2009, verkregen via persoonlijke communicatie.

als vrij, eerlijk en transparant.⁸ In tegenstelling tot de uitkomsten van de parlementaire en regionale verkiezingen, waaruit bleek dat de Kenianen vooral voor nieuwe gezichten hadden gestemd, ongeacht partij of etnie, met een meerderheid voor ODM in het parlement als gevolg, lieten de resultaten van de presidentsverkiezingen lang op zich wachten. Er groeide onrust door geruchten van fraude. Hoewel Odinga in alle polls voorlag, werd het telproces voortijdig afgesloten om op 30 december 2007 Kibaki als winnaar uit te roepen met 46,4% van de stemmen tegenover 44,1% voor Odinga en 8,9% voor Musyoka. Toen steeds meer bewijzen van vervalsing opdoken, kwamen duizenden aanhangers van de oppositiepartijen de straat op. Het protest werd echter hardhandig de kop ingedrukt door de ordediensten. Het hek was helemaal van de dam toen het hoofd van de ECK, Samuel Kivuitu, op nieuwjaarsdag publiekelijk toegaf dat hij niet zeker was wie gewonnen had. Ook de waarnemers van de EU konden niet anders dan besluiten dat de verkiezingen “leave a legacy of uncertainty as to who was actually elected as President by the Kenyan people”, met als gevolg “an unprecedented situation in the country characterised by deep ethnic rifts and civil unrest as well as a political stand-off” (EU EOM 2008: 37).

De meeste geweldplegingen speelden zich af in en rond de sloppenwijken. De Verenigde Naties onderscheidde drie soorten van geweld: spontaan geweld van verbolgen kiezers, georganiseerde aanvallen tegen bepaalde bevolkingsgroepen als gevolg van oude twisten (bv. over landrechten) en georganiseerde wraakacties (OHCHR 2008). De Keniaanse mensenrechtencommissie deelde het geweld van de verschillende conflicten in de volgende categorieën in: politiek geweld, verbaal geweld, crimineel geweld (moord, plundering, vandalisme), etnisch geweld en seksueel geweld (KNCHR 2008).

Uiteindelijk kwam er veel nationale en internationale druk aan te pas om uit de politieke impasse te geraken en een einde te maken aan de maatschappelijke crisis. Op 28 februari 2008 slaagde bemiddelaar Kofi Annan erin de politieke hoofdrolspelers te doen instemmen met een machtsdeling. ODM en PNU, die ondertussen ODM-Kenya had opgeslokt, kregen evenveel gezagsdragers. In totaal werden er 40 ministers ingezworen op 17 april 2008, toen de regering effectief van start ging met Kibaki als president, Musyoka als vice-president en Odinga als premier. Meer dan 1200 Kenianen kwamen om als een direct gevolg van de postelectorale crisis en ongeveer 300 000 mensen raakten ontheemd in hun eigen land.

⁸ Zie onder meer het eindrapport van de European Union Election Observer Mission (EU EOM), het inspectierapport van de United Nations High Commissioner of Human Rights (OHCHR) en het rapport van de Kenya National Commission on Human Rights (KNCHR).

3. THEORETISCH KADER: NIEUWS ALS EEN DISCURSIEVE KEUZEPRAKTIJK

Waarom zoveel context hierboven? Omdat context cruciaal is voor taalgebruik en dus ook voor de productie en interpretatie van nieuws. Communicatie kan immers worden beschouwd als het uitwisselen van informatie in context. Ook zogenaamde feiten in 'harde' krantenberichtgeving "always hang together with the context in which they are found and with the people that are at their origins" (Mey 2003: 335). Journalisten maken voortdurend (bewuste en onbewuste) keuzes die betrekking hebben op de selectie van informatie, de zienswijze op nieuwswaardige gebeurtenissen, verwoording, structuur van het krantenartikel, enzovoort. Het samenspel van productie- en interpretatiekeuzes bepaalt de betekenis van een krantenbericht. Volgens de aangenomen pragmatische benadering is betekenis niet stabiel, maar komt ze dynamisch tot stand in de interactie tussen context en taalstructuur. Het laatste verwijst naar elk talig element, gaande van woorden en zinnen over discursieve strategieën naar abstractere teksteigenschappen zoals coherentie, informatiestructuur en stijl. Context wordt algemeen gedefinieerd als "any (combination of) ingredient(s) of a communicative event [...] with which linguistic choices are inter-adaptable" (Verschuere 2008: 18).

Wanneer journalisten talige uitdrukingsvormen kiezen om nieuws te schrijven, dan worden ze beïnvloed door de context waarin ze werken en houden ze rekening met bepaalde (maar onmogelijk alle) aspecten van de context van de gebeurtenissen waarover ze schrijven. Op die manier worden contextuele aspecten in het taalgebruik geactiveerd, waarop lezers zich richten bij het lezen of interpreteren van het nieuwsbericht. Zoals Verschuere het uitdrukt, "every language user creates his or her own 'lines of vision' by focusing on a selection from the range of potentially relevant aspects of a wider 'objective' context", m.a.w. door ze aan te wenden als oriëntatiepunten of door ze te manipuleren worden aspecten van de externe realiteit "made into context, in the service of the overall process of meaning generation" (2008: 18). Voorbeeld (1) kan deze theoretische stellingen verduidelijken.

1) Elders in het land richt het geweld zich *tegen Kikuyu's*, vooral in de provincie Rift Valley. Zo kwamen in de stad Eldoret vijftig mensen om nadat de kerk waar honderden naartoe waren gevlucht in brand was gestoken.

(DM_Kenia brandt-Al zeker 200 doden na geweld na verkiezingen_02/01/08)

Bij deze beschrijving van een gruwelijke moordpartij in de kerk van het dorpje Kiambaa bij Eldoret werd correspondent Aernaut Zevenbergen ten eerste beïnvloed door de context van de gebeurtenissen (bv. de bronnen die hij raadpleegde en of hij al dan niet ter plekke was). Ook de productiecontext speelde

een rol (bv. de beperkte schrijftijd en het Belgische doelpubliek). Met de verwijzing naar de etniciteit van de slachtoffers roept dit bericht een context van meedogenloos stammengeweld op. Dat is ongetwijfeld een aspect van de gebeurtenissen, zoals ook de aanleiding van de mislukte verkiezingen bijdroegen tot het geweld, een ander aspect van de context dat in het artikel tot uiting komt. Nog andere aspecten van de context worden niet geactiveerd. Zo was er nog het sociale aspect van werkloosheid, schaarste en historische vetes. Die verklarende factoren van het geweld blijven hier onvermeld, al kan een en ander door een kenner afgeleid worden van de plaatsnamen, want in de Rift Valley woeden al decennia conflicten om vruchtbare grond tussen de zelfverklaarde oorspronkelijke bewoners, de Kalenjin, en de Kikuyu, die er tijdens en na het kolonialisme zijn ingeweken (zie 5 voor meer analyses). De betekenis van taalgebruik ligt dus niet vast, maar is steeds vatbaar voor onderhandeling.

De gebeurtenis had ook op een heel andere manier gekaderd kunnen worden, waardoor andere interpretaties ontstaan. Journalisten kunnen altijd kiezen uit een variëteit van beschrijvingen. In *ST* bijvoorbeeld werd het huiveringwekkende incident slechts terloops vermeld in een artikel over onwrikbare en verdeelde politieke posities, bemiddelingspogingen en oproepen tot kalmtte:

2) This came on a day *the postelection violence* that has rocked parts of the country took serious proportions when at least 30 children and 10 adults who had sought refuge in a church were burnt to death in *acts of violence linked to protests against the President's re-election*.
(*ST*_Peace calls amid continued bloodletting_02/01/08)

In (2) wordt het geweld enkel in de context van protesten tegen een omstreden presidentsverkiezing geplaatst. Verwijzingen naar etniciteit ontbreken omdat het 'Standard Team' het taalgebruik wou aanpassen voor de lezers (zie deel 6 voor meer hierover). Het gebruiken van taal, bijvoorbeeld bij het schrijven of lezen van een krantenbericht, kan dus worden gezien als:

a process of interactive meaning generation employing as its tool a set of production and interpretation choices from a variable and varying range of options, made in a negotiable manner, inter-adapting with communicative needs, and making full use of the reflexivity of the human mind (Verschuere 2008: 14).

Binnen deze visie van taalgebruik kan de notie van ideologie worden uitgelegd.

Sinds ideologie in mediastudies werd herontdekt in de jaren 1970, kan men veilig stellen dat (nieuws)media een ideologische werking hebben (Hall 1982). Het gaat dan niet om ideologie als een politiek ideeënsysteem of als vals bewustzijn à la Marx, maar om ideologie als betekenisgeving met de

media als 'signifying agents'. Wel is er nog sprake van macht in de betekenis van "the power to signify events in a particular way" (Hall 1982: 69). De zienswijze van nieuws als een selectieve constructie van de realiteit, zoals hierboven uiteengezet, ligt in het verlengde van de opvatting van discours als "an intervention in the social and economic order [which] works by the reproduction of (socially originating) ideology" (Fowler 1996: 3). Nieuwsdiscours kan dus worden beschouwd als een linguïstisch-ideologisch proces (Fairclough 1995). Daarbij moet opgemerkt worden dat ideologie in nieuws niet alleen betrekking heeft op de journalist, maar ook op de nieuwsconsumenten:

Newspapers are not simply vehicles for delivering information. They present the reader with aspects of the news, and present it often in a way that intends to guide the ideological stance of the reader (Reah 1998: 50).

Zowel de productie als de interpretatie van nieuwsdiscours wordt bepaald door onderliggende wereldbeelden en referentiekaders, terwijl die tegelijkertijd deels door het discours worden ingevuld. In dit onderzoek wordt ideologie dan ook geassocieerd met talige processen van betekenisgeving, interpretatiekaders en alledaagse denkkaders waarmee we de wereld verklaren. Ideologie wordt ruim gedefinieerd als:

any constellation of fundamental or commonsensical, and often normative, beliefs and ideas related to some aspect(s) of (social) 'reality' (Verschuieren 1999: 238).

Als gevolg van hun naturaliserende aard worden ideologische opvattingen en ideeën zelden expliciet in vraag gesteld binnen een bepaalde sociale groep. Door het bestuderen van de schijnbaar evidente en voor waar aangenomen betekenispatronen, die vaak impliciet in het discours zitten vervat, kunnen we een inzicht verwerven in de ideologische aspecten van krantenberichten.

4. METHODE: ANALYSECATEGORIEËN VAN IMPLICIETE BETEKENIS

Krantenartikels zijn taalproducten en als zodanig zijn ze een combinatie van expliciete en impliciete informatie. Taal wordt immers gekenmerkt door de "impossibility of complete explicitness" (Verschuieren 1999: 26). Het is onmogelijk om alles wat gecommuniceerd wordt, expliciet te formuleren. Communicatie hangt altijd af van achtergrondinformatie of impliciete veronderstellingen (Bertucelli Papi 1997). Taalgebruik komt dan neer op de strategische behandeling van expliciete en impliciete informatie om betekenis te produceren (Verschuieren 1999: 157). Een impliciete betekenis is een betekenis die wordt afgeleid van een expliciete uitdrukkingvorm door een proces van pragmatische inferentie, dat is "the process of inferring meaning in a way

that cannot be imagined without taking contextual information into account” (Verschuere 1999: 30). Ook ideologie is een cocktail van impliciete en expliciete betekenissen. Onderliggende betekenispatronen kunnen bestudeerd worden via expliciete taalvormen aan de oppervlakte van het discours.

Taal beschikt over enkele conventionele middelen om impliciete betekenis uit te drukken (cf. Verschuere 1999: 27-36). Voor dit onderzoek werden drie analysecategorieën geselecteerd, die specifiek zullen worden toegepast op (i) de conceptualisering van de crisis in Kenia, (ii) de representatie van de betrokken sociale actoren en (iii) de categorisering van het geweld. De analyse heeft betrekking op verschillende niveaus van de taal. Op het lexicale niveau zal worden gekeken naar woordkeuze, op het discursieve niveau naar discoursstrategieën, op het pragmatische niveau wordt de wisselwerking tussen taalkeuze en context bestudeerd en op het topicale niveau wordt gelet op de selectie of exclusie van informatie. Daarbij moet nog beklemtoond worden dat impliciete betekenissen het best bestudeerd worden in vergelijkend perspectief. Door thematisch-gerelateerde krantenartikels met elkaar te contrasteren, worden ideologisch-geïnspireerde betekenisverschillen duidelijk.

Presuppositionele constructies vormen het eerste talige middel om impliciete betekenis uit te drukken. Presupposities kunnen gedefinieerd worden als ankerpunten in de gemeenschappelijke achtergrondkennis (Meeuwis 1993). Het gaat om betekenis die wordt voorondersteld, beschouwd als oncontroverseeel en die dus gemakkelijk kan worden geaccepteerd. Presupposities komen tot stand door bepaalde *triggers*, zoals definitief bepalende beschrijvingen, factieve (*weten, realiseren, betrouwen,...*), inchoatieve (*beginnen, stoppen, verdampen,...*) en iteratieve (*voortduren, herhalen, vernieuwen,...*) werkwoorden, temporele bijzinnen, relatiefzinnen, bijstellingen, etc. In (3) bijvoorbeeld, leidt het temporele voegwoord *nadat* de presuppositie in dat Kibaki aan de macht is gekomen met de belofte om de corruptie aan te pakken, waarin tevens de vooronderstelling zit dat er corruptie is. De iteratieve bijwoorden *weer* en *opnieuw* presupponeren een herhaling van de beschreven stand van zaken en de bijstelling ‘Raila Odinga’ leidt tot de presuppositie dat Odinga de belangrijkste tegenstander van Kibaki is.

3) Vijf jaar nadat president Mwai Kibaki aan de macht is gekomen met de belofte om de corruptie aan te pakken, staat de kwestie weer centraal in de campagne voor de presidents- en parlementsverkiezingen die vandaag plaatsvinden. Kibaki (76) is opnieuw kandidaat, maar zijn belangrijkste tegenstander, Raila Odinga (62), ligt op kop in de peilingen.

(DS_Corruptie centraal in Keniaanse verkiezingen_27/12/07)

De basisfunctie van een presuppositie is het aanleveren van (vermoedelijk) gedeelde informatie waarop nieuwe informatie kan worden gebouwd. Presup-

posities kunnen echter ook creatief aangewend worden wanneer ze worden gebruikt om nieuwe informatie mee te geven en op die manier als algemeen aanvaardbaar voor te stellen. Zulke informatieve presupposities kunnen een ideologische functie hebben (Meeuwis 1993, Sbisà 1999). Voor veel lezers zal het via presuppositie gepresenteerde 'feit' dat Kibaki aan de macht is gekomen om corruptie te bestrijden, nieuwe informatie zijn. Dat was echter één van zijn verkiezingsbeloftes in 2002. Deze presuppositie maakt dus deel uit van een discursieve strategie van vereenvoudiging, die mogelijk een vertekend beeld ophangt van de complexe realiteit.

Nog een impliciete betekenis in (3) wordt veroorzaakt door het implicatieve predicat *centraal staan in*, dat impliceert dat alle aandacht in de vorige verkiezingscampagne naar het thema van de corruptie ging. Hiermee zitten we op de grens tussen presuppositie en een tweede soort impliciete betekenis, namelijk implicatuur. Dat is betekenis die uit taaluitingen kan worden afgeleid op basis van de taalvorm, de context en de veronderstelling dat de taalgebruikers een coöperatief principe respecteren, waarbij ze zich laten leiden door bepaalde conversationele maxims. Journalisten doen hun best om binnen de mogelijkheden duidelijk en waarheidsgetrouw te berichten, zoveel mogelijk relevante informatie te verschaffen, maar ook weer niet te veel, want dan wordt het nieuwsbericht redundant. In die journalistieke betrachtning vallen de vier maxims van Grice (1975) te herkennen die stellen dat communicatie voldoende informatief moet zijn (maxime van kwantiteit), waarachtig (maxime van kwaliteit), relevant (maxime van relatie) en helder (maxime van wijze). Die maxims plaatst Grice binnen het Coöperatief Principe: "Make your conversational contribution such as is required, at the stage at which it occurs, by the accepted purpose and direction of the talk exchange in which you are engaged" (Grice 1975: 45). Een voorbeeld uit (3) is de superlatief *belangrijkste* waaruit de implicatuur volgt dat Kibaki nog andere tegenstanders heeft dan Odinga. Een andere, 'zwakkere' implicatuur is dat Kibaki gefaald heeft als president, want hij heeft zijn belofte om corruptie aan te pakken niet kunnen waarmaken (anders zou ze niet opnieuw een verkiezingsthema kunnen zijn).

Een derde analysecategorie betreft datgene wat niet uitdrukkelijk vermeld is in het nieuws, of nog wat weggelaten werd. Verzwijgingen of exclusies zijn vaak (ideologisch) betekenisvol. Zoals Blommaert & Verschueren beweren, "[i]mpliciete uitingen van negatieve houdingen vinden we vaak in de vorm van verzwijgingen" (1992: 47). Zo wordt in (3) verzwegen dat onder andere decentralisering of *majimboism*, werk voor jongeren en etnische diversiteit in overheidsfuncties ook belangrijke verkiezingsthema's waren.

5. BESPREKING BEVINDINGEN: DE CRISIS, DE SOCIALE ACTOREN EN HET GEWELD

In dit deel van de paper worden de resultaten van de discoursanalyse niet alleen gepresenteerd, maar ook meteen bediscussieerd. Typisch voor pragmatisch onderzoek is immers dat de bestudeerde betekenispatronen coherent uit de data moeten komen. Maar evenzeer moet de onderzoeker zijn corpus screenen op tegenvoorbeelden. Daarbij komt dat een pragmatisch perspectief niet stopt bij de onthulling van impliciete betekenissen, maar dat er ook een poging wordt gedaan tot verklaring. Na de identificatie van ideologisch geladen taalconstructies kan men bestuderen waarom een bepaalde vorm in een bepaalde context werd gebruikt en welke mogelijke effecten dit heeft op het gecommuniceerde of geconstrueerde wereldbeeld. In de volgende secties over de crisis, de sociale actoren en het geweld wordt er steeds vertrokken vanuit een kwantitatieve toets ter ondersteuning van de kwalitatieve analyses. Dat illustreert dat het tellen van termen, zoals bijvoorbeeld gebeurt in inhoudsanalyse of corpuslinguïstiek, complementair is aan de interpretatieve tekstanalyse van linguïstisch-pragmatisch of discoursanalytisch onderzoek.

5.1 De conceptualisering van de crisis

Er is een groot verschil tussen het aantal Keniaanse en Belgische krantenartikels dat werd onderzocht. Voor de discoursanalyse is dat geen probleem. Maar voor de kwantitatieve toets werd geopteerd voor relatieve cijfers omdat absolute getallen een scheve vergelijking zouden inhouden. In tabel 1 zien we hoe de crisis of het conflict expliciet beschreven wordt. De relatieve cijfers, die sommeren op 1, verwijzen naar de frequentie van een bepaalde kwalificatie in verhouding tot het totale aantal referenties in een welbepaald subcorpus. In het deel van *DM* bijvoorbeeld wordt de crisis in 30% van de gevallen beschreven als een 'politieke crisis'; in *ST* heeft 45% van alle expliciete verwijzingen naar crisis of conflict geen adjectief ter kwalificering.

Tabel 1: Kwalificatie expliciete referenties 'crisis/conflict'

Kwalificatie Krant	(post)electoraal (post)election	politiek political	etnisch ethnic/tribal	humanitair humanitarian	rest	geen
<i>De Morgen</i>	0	0,30	0,20	0	0	0,50
<i>De Standaard</i>	0	0,30	0	0	0	0,70
<i>Daily Nation</i>	0,12	0,25	0	0,02	0,22	0,39
<i>The Standard</i>	0,08	0,17	0	0,08	0,22	0,45

Uit tabel 1 blijkt meteen dat alle kranten uit het corpus de crisis veelal expliciet karakteriseren als een 'politieke crisis'. Toch verwijzen de Belgische kranten

nooit naar de crisis als een (post)electorale crisis in tegenstelling tot de Keniaanse kranten. De dubbele attributie van 'post-election' en 'political' in (4) beklemtoont de wijze waarop de crisis doorgaans wordt geconceptualiseerd in de Keniaanse pers.

- 4) The United Kingdom supports the appointment of eminent Africans to spearhead mediation to end *the post-election political crisis*.
(ST_UK asks leaders to promote dialogue_12/01/08)

Hoewel alle kranten duidelijk moeite doen om de crisis in zijn geheel niet expliciet als etnisch te bestempelen, vinden we in *DM* enkele verwijzingen terug naar het 'etnisch conflict' (bv. Tienduizenden op de vlucht voor geweld in Kenia 02/01/08).

Naast de expliciete referenties is het interessant om te kijken hoe de crisis op impliciete wijze wordt geïnterpreteerd. Tabel 1 geeft aan dat de meerderheid van alle verwijzingen naar crisis of conflict geen adjectivale kwalificatie heeft. Dat betekent echter niet dat er geen impliciete duiding is. In de Keniaanse dagbladen wordt de crisis in het land steeds gekoppeld aan de politiek. Dat blijkt al uit (4), waar het woord 'mediation' (bemiddeling) een politieke context oproept. Nog vaker wordt de crisis gelinkt aan de presidentsverkiezingen zoals in (5).

- 5) Ghanian President John Kufuor held separate meetings with President Kibaki and Mr Odinga, setting the stage for an exchange of demands by either side in *the crisis sparked by disagreement over the election results* which gave President Kibaki victory.
(DN_Hope as Kufuor discusses crisis with Kibaki and Raila_10/01/08)

Hier geeft de participiumconstructie, ingeleid door het voltooid deelwoord 'sparked', aanleiding tot de presuppositie dat de crisis ontstond door onenigheid over de verkiezingsresultaten waarbij Kibaki tot president werd uitgeroepen. Zulke impliciete kwalificaties zijn ook terug te vinden in *DM* en *DS*, maar zij plaatsen de crisis ook vaak in een context van geweld, dat op zijn beurt een post-electoraal, politiek of etnisch label kan krijgen (zie 5.3). Een voorbeeld is (6).

- 6) Een week nadat de aankondiging dat zittend president Mwai Kibaki herkozen was tot dodelijke rellen, plunderingen en chaos had geleid, zag het er niet naar uit dat hij en zijn rivaal Raila Odinga veel werk maakten van een snelle uitweg voor de crisis.
(DM_Keniaanse oppositie weigert regering nationale eenheid_07/01/08)

Dit is een typisch voorbeeld van een compacte krantenzin waarin veel informatie op een zo duidelijk en relevant mogelijke manier dicht op elkaar is gestapeld in verschillende betekenislagen. Wat expliciet wordt gecommuni-

ceerd is dat Kibaki en Odinga weinig moeite doen om de crisis te stoppen, waarbij er wordt van uitgegaan dat het in hun macht ligt om de crisis te beëindigen. Voorts is er de presuppositionele achtergrondinformatie in de tijdszin dat de aankondiging van Kibaki's herverkiezing heeft geleid tot dodelijke rellen, plunderingen en chaos. Impliciet kan worden afgeleid dat de crisis niet enkel politiek is, maar door de juxtapositie van de 'dodelijke rellen, plunderingen en chaos' veel dieper gaat, namelijk dat het een maatschappelijke crisis betreft. Wanneer de crisis niet als politiek wordt voorgesteld in de Keniaanse pers, wordt de crisis in een humanitair kader van vluchtelingen geplaatst, waarbij het geweld en de oorzaken ervan worden veronachtzaamd.

5.2 Representatie van de sociale actoren

Een diepgaande pragmatische analyse vergt tijd en ruimte om alle details van het discours uit te spitten. Helaas kunnen we in deze beknopte bijdrage niet overal even lang bij stilstaan. Daarom zullen we in vogelvlucht slechts enkele opvallende vaststellingen in verband met de representatie van de sociale actoren presenteren. Een nieuwsverhaal bestaat niet zonder hoofdrolspelers. Zoals tabel 2 toont, zijn de prominentste figuren de politici Mwai Kibaki en Raila Odinga.

Tabel 2: Frequentie van nominale verwijzingen naar de sociale actoren

Sociale actor	<i>Daily Nation</i>	<i>The Standard</i>	<i>De Morgen</i>	<i>De Standaard</i>	Totaal
Kibaki	608	594	98	61	1361
Odinga	401	382	89	37	909
Kivuitu	149	151	3	1	304
Kufuor	116	111	6	3	236
Musyoka	66	78	0	2	146
Ruto	39	77	8	0	124
Annan	39	32	2	6	79
Tutu	29	41	4	0	74
Frazer	30	38	2	1	71
Mutua	27	28	0	0	55

Deze tabel geeft in absolute cijfers weer hoe vaak de hoofdrolspelers bij name in het nieuwsdiscours worden vernoemd. Opmerkelijk is de derde plaats voor Samuel Kivuitu, de voorzitter van de kiescommissie, die de verkiezingen in goede banen moest leiden. Hij riep uiteindelijk Kibaki tot winnaar uit om een dag later toe te geven dat er bewijzen van stemmenvervalsing waren en dat het telproces nog niet volledig was afgerond. Hoewel deze man een belangrijke rol speelde in de Keniaanse crisis, komt hij nauwelijks voor in de Belgische

berichtgeving. Dat geldt ook voor Kalonzo Musyoka, het boegbeeld van ODM-Kenya (zie 2), en voor Jendayi Frazer, de Amerikaanse gezante voor Afrika. Doordat kranten keuzes moeten maken in functie van het doelpubliek worden er vaak relevante hoofdpersonen uitgesloten van het nieuws. Zo komt William Ruto bijvoorbeeld niet voor in de *DS*, terwijl hij één van de invloedrijkste leiders was van het ODM in de Rift Valley en in 2010 werd gedagvaard voor het Internationaal Strafhof in Den Haag voor het aanzetten tot geweld.

Wanneer in buitenlands nieuws personen worden geïntroduceerd, moeten journalisten een heleboel keuzes maken. Wat moet de krantenlezer in deze context en in functie van het bericht echt weten over de persoon in kwestie om mee te zijn met het verhaal? De representatie van de sociale actoren gidst de lezer dus naar een bepaalde interpretatie. Neem de representatie van Kibaki en Odinga, zoals in (7) en (8).

7) Beide kandidaten zijn het op alle punten met elkaar eens, beloven ongeveer hetzelfde en zijn *beiden politiek volwassen geworden als onderdeel van een dictatoriaal systeem*. De strijd tussen beide mannen is vooral *een strijd tussen de twee grootste volkeren van Kenia*, tussen wie al decennialang onrust bestaat. Luo's voelen zich sinds kort na de onafhankelijkheid door de zakelijk invloedrijke Kikuyu's buiten spel gezet. De Luo's zijn na de Kikuyu de grootste etnische groep van Kenia. *Kibaki is een Kikuyu, Odinga een Luo*.
(DM_Internationale waarnemers veroordelen fraude bij Keniaanse presidentsverkiezingen_31/12/07)

8) De verkiezingscampagne is volgens Van Hecke uitgedraaid op *een etnische tweestrijd tussen het Kikuye- en het Luo-volk*. *Kibaki is een Kikuye. De oppositieleider en vroegere politieke gevangene Raila Odinga (62) is een Luo*.
(DS_Zware rellen in Kenia na frauduleuze verkiezingen_31/12/07)

In (7) wordt de lezer geconfronteerd met een staaltje contradictorisch taalgebruik. Eerst wordt er expliciet gecommuniceerd dat er geen verschillen zijn tussen Kibaki en Odinga, maar impliciet zijn er wel verschillen. Dat ze 'ongeveer hetzelfde beloven' impliceert immers dat ze niet hetzelfde beloven. Daarna komen ook uiteenlopende zakelijke belangen tot uiting. Een andere implicatuur ontstaat in de context van dictatuur. Uitgaande van het Coöperatief Principe (zie 4) vindt de journalist het hier relevant om te beklemtonen dat beide politici meedraaiden in de dictatuur van Daniel arap Moi. Daaruit kan afgeleid worden dat beide heren zelf dictatoriale trekjes bezitten.

Een algemene tendens is de expliciete en impliciete identificatie van Kibaki en Odinga aan de hand van hun etniciteit. Zowel in (7) als in (8) worden ze voorgesteld als Kikuyu en Luo, waarna de strijd een bipolaire etnische interpretatie krijgt. Dat is niet alleen een vereenvoudiging, maar een foute weergave. Op basis van die informatie en de gecreëerde context kunnen lezers gemakkelijk afleiden dat niet expliciet gecategoriseerde gewelddaden gaan

tussen de Kikuyus en de Luos, terwijl heel veel andere bevolkingsgroepen betrokken waren. De ergste incidenten speelden zich af in de Rift Valley, waar vooral Kalenjin en Kikuyu wonen. Bovendien zit er in (7) een vertekende generalisering. Niet alle Luos zijn verstoken van de macht en niet alle Kikuyus zijn succesvolle zakenmensen. In de multi-etnische villawijken van Nairobi gingen de bewoners elkaar niet te lijf. De grootste conflicten vonden plaats in gebieden waar schaarste, werkloosheid en ontbering grote spanningen had gecreëerd tussen armen van verschillende etnieën. Zoals Dietz en Rutten benadrukken, “[a]rmoede en rijkdom hebben in Kenia geen etnische kleur” (2008: 9). Tot slot moet opgemerkt worden dat de feitelijke fouten in bovenstaande extracten tekenend zijn (de Luos zijn niet de tweede bevolkingsgroep, zie 2; Kikuye is niet de correcte benaming voor de etniciteit van Kibaki). De journalisten lijken zelfs niet volledig met de materie vertrouwd.

Ter vergelijking, bij de Keniaanse lezers is de etniciteit van de hoofdpersonen uiteraard bekend, maar zelfs impliciet zijn er geen verwijzingen naar etniciteit. De politici worden gerepresenteerd aan de hand van hun politieke partijen, functies of activiteiten. Je krijgt er uitdrukkingen zoals “President Kibaki, who is defending his seat on a PNU ticket” of “ODM presidential candidate and former local MP, Mr Raila Odinga” (zie o.a. *DN_Candidates prepare for vote_27/12/07* en *ST_Confusion as Raila’s name goes missing in register_28/12/07*).

5.3 Kwalificatie van het geweld

Wanneer geweld in het algemeen een label krijgt, is dat meestal postelectoraal of verkiezingsgeweld. Tabel 3 geeft eveneens weer dat de Belgische kranten er af en toe voor opteren het geweld te beschrijven als politiek geweld.

Tabel 3: Kwalificatie expliciete referenties ‘geweld/onlusten’

Kwalificatie Krant	(post)electoral (post)election	politiek political	etnisch/stammen- ethnic/tribal	rest	geen
<i>De Morgen</i>	0,02	0,08	0,20	0,12	0,58
<i>De Standaard</i>	0,17	0,03	0,14	0,03	0,63
<i>Daily Nation</i>	0,15	0,02	0,01	0,06	0,76
<i>The Standard</i>	0,25	0,02	0,01	0,08	0,64

Toch geeft een telling van termen soms een misleidend beeld. Zo is het frappant dat *DM* en *DS* het geweld expliciet kwalificeren als ‘etnisch’ of ‘tribaal’, terwijl zulke labels bijna geheel ontbreken in de Keniaanse media. Daarmee lijkt deze bevinding aan te sluiten bij de kritiek dat de internationale pers de gebeurtenissen al te eenzijdig vanuit een etnische focus heeft belicht (o.a.

Moloo 2008, Ray 2008, Somerville 2009). Een nauwkeuriger onderzoek wijst op meer nuances.

Het geweld wordt in de Belgische pers wel vaak beschreven als etnisch, maar etniciteit is haast nooit de alles-verklarende factor. Integendeel, etnisch geweld wordt meestal impliciet gelinkt aan de mislukte presidentsverkiezingen, zodat er sprake is van 'postelectoraal etnisch geweld'; (9) is illustratief.

9) Bij *het verkiezingsgeweld* in Kenia zijn al duizend doden gevallen. Dat stelt de Keniaanse oppositie. De regering houdt het bij 486 doden en 255.000 mensen die op de vlucht zijn geslagen *na postelectoraal etnisch geweld*. President Mwai Kibaki claimde de zege in de verkiezingen op 27 december. De oppositie reageerde met *protestbetogingen* waartegen *de politie en het leger* hard optraden.

(DS_Kenia-Al duizend mensen gedood bij onlusten_08/01/08)

In dit fragment worden er nog twee soorten geweld impliciet onderscheiden: gewelddadig protest en geweld van ordediensten. Ook in *DM* worden er verschillende vormen van geweld onderscheiden, zoals 'politiegeweld', 'crimineel geweld' en 'dodelijk geweld' (vandaar de hoge restcategorie in tabel 3). Dat komt de duiding ten goede, want zoals we in 2 hebben gezien, waren er verschillende categorieën van geweld met verschillende oorzaken. Toch wordt het geweld nog vaak te vaag en algemeen gerapporteerd zonder te verwijzen naar de specifieke locatie, waardoor er heel wat betekenissen verloren gaan.

Wanneer het geweld wordt beschreven als in (9), dan worden reeds twee belangrijke factoren belicht, de verkiezingen en etnische spanningen, al zijn die laatste zeker niet zo algemeen als de internationale kranten laten uitschijnen. Andere, dieperliggende oorzaken komen minder aan bod, maar worden toch soms aangeraakt. Zo is er de kwestie van de schaarste en landrechten die in de nationale pers wordt beklemtoond, getuige (10).

10) Unlike in the previous elections where *tribalism* was the main factor, the ongoing insecurity being witnessed in the region is more of *land politics*.

(DN_The land factor in violence that has rocked North Rift_05/01/08)

Zulke factoren zijn zeldzaam in de buitenlandberichtgeving, maar in het *ST*-artikel 'Etnische spanningen Kenia niet oorzaak maar gevolg van politiek' (03/01/08) wordt bijvoorbeeld 'de grote druk op het landbouwareaal door de bevolkingsgroei', 'extreme sociaal-economische ongelijkheid' en het corrupte politieke systeem besproken. Ook in het *DM*-artikel 'Etniciteit speelde cruciale rol in recente geweld in Kenia' worden dergelijke sociaal-economische en politieke factoren aangeraakt, al doet de kop anders vermoeden. Zulke tegenstrijdigheid komt wel vaker voor in nieuwsdiscours. In een artikel waarvan de *lead* gewaagd van "sektarisch geweld" in Kenia, waar "de etnische haat

meer dan ooit voelbaar is”, staan onderaan ook meer sociaal-economische verklaringen over aanslepende spanningen tussen veehoudende volkeren in de Rift Valley (*DM_Dodentol Kenia stijgt tot 600_08/01/08*). Die discrepantie tussen etnische overdrijving en genuanceerde verklaring kan te wijten zijn aan discursieve strategieën van sensationisering.

Tot slot kan geweld ook impliciet als etnisch gecategoriseerd worden. De identificatie van de slachtoffers als Kikuyus roept een context van etnisch geweld op in (11). Vergelijk ook met (1).

11) Zeker vijftig mensen, onder wie veel vrouwen en kinderen, kwamen om bij de aanval op de kerk in Eldoret, 300 kilometer van Nairobi. Dat meldde een vrijwilliger van het Rode Kruis. *De slachtoffers behoorden tot de Kikuyu-stam van president Mwai Kibaki. Zijn omstreden herverkiezing vormde de aanleiding tot het geweld.*

(*DS_Tientallen mensen levend verbrand in kerk in Kenia_02/01/08*)

Voor de Keniaanse kranten zijn zeer bedreven in impliciete categorisering van het geweld. Opvallend voor de lokale berichtgeving is dat referenties naar etniciteit angstvallig vermeden worden. Zo spreekt men van “deaths [...] occasioned either in clashes between police and protesters, or by gangs of attackers who targeted members of some communities” (*ST_Death, chaos as ECK chiefs break ranks over results_01/01/08*). Geweldplegers worden niet etnisch geïdentificeerd, maar eerder gecriminaliseerd. Zelfs wanneer het geweld duidelijk een etnisch aspect heeft, zoals bij de moord van Kikuyu-vluchtelingen in de kerk bij Eldoret, wringen de Keniaanse journalisten zich in bochten om geen bevolkingsgroepen te benoemen. Zie (12) en vergelijk met (2).

12) At least 35 people, most of them women and children, died yesterday in Eldoret in *the most bizarre killing yet in the ongoing post-election violence*. They were killed when more than 200 youths burnt down a church where residents of two villages in Eldoret South constituency had sought refuge.

(*DN_Raid on church leave 35 dead as chaos spreads_02/01/08*)

Door het opvoeren van slachtoffers met namen als Joseph Kamande, Elizabeth Wangui Kimunya en Peter Munderu weten de Keniaanse lezers echter dat het Kikuyus zijn. Ook van de plaatsnamen kunnen ze veel impliciete informatie afleiden. Daarom bekritiseert Ogola (2009) het bewust weglaten van etnische referenties. Hij is van oordeel dat zo’n ostentatieve exclusie voor Kenianen de gebeurtenissen net als etnisch kadert. Nu we een inzicht hebben verworven in het nieuwsdiscours over de Keniaanse postelektorale crisis kunnen we ons de vraag stellen waarom journalisten een bepaald soort taalgebruik hanteren. In het slotstuk wordt een tipje van de sluier gelicht.

6. BESLUIT EN VERDER WERK: HET GROTER GEHEEL

De presentatie van de bevindingen werd gestructureerd volgens drie thematische aandachtspunten. Ten eerste is er de conceptualisering van de crisis. Besprekingen van de crisis in zijn algemeenheid worden in de Keniaanse pers steevast in een politieke of electorale context geplaatst, terwijl Belgische kranten de crisis ruimer opvatten als een maatschappelijke crisis waarbij ze focus sen op de gewelddadige aspecten. Ten tweede worden de sociale actoren in de Belgische dagbladen vaak enkel voorgesteld aan de hand van hun etniciteit, terwijl ze in de lokale media eerder geïdentificeerd worden door middel van hun politieke functies of aspiraties. In de buitenlandberichtgeving krijgen ze ook vaker meteen een evaluatie mee, zoals onbetrouwbaar, zwak, machtsbe lust, enz. Tot slot werd er gekeken naar de categorisering van het geweld. Terwijl de Belgische kranten veel meer de etnische aspecten van de conflicten aanhalen, bovenop de onmiddellijke aanleiding van de mislukte verkiezingen, beperken de Keniaanse kranten zich tot socio-politieke verklaringen voor de conflicten.

Beide groepen van kranten kunnen bekritiseerd worden omdat ze een onvol ledig beeld tonen van de gebeurtenissen. Door verzwijgingen en strategieën van verdichting lieten de Keniaanse kranten een belangrijk aspect van de conflicten links liggen. Zo droegen ze niet bij tot een verbetering van de situatie, maar lieten ze zelfs de daders ongemoeid en ongeïdentificeerd. Dat heeft ongetwijfeld een impact op de ideologie van de Keniaanse identiteitsbeleving. De Belgische kranten leverden dan weer vaak een neutraal, maar nietszeggend verhaal of een vertekend beeld door strategieën van vereenvoudiging en veralgemening. Zo werden de diverse conflicten vaak voorgesteld als een strijd tussen Luos en Kikuyus. In die gevallen geldt de kritiek dat een "ingewikkelde etnische en politieke situatie wordt versimpeld tot stammentegenstellingen" (Dietz & Rutten 2008: 6). Dat is nefast voor ons wereldbeeld, want de media beïnvloeden onze ideeën en hebben dus onrechtstreeks een invloed op onze attitude ten opzichte van (mensen van) Afrikaanse landen. Door het taalgebruik en de keuze van onderwerpen (bv. etnische pesterijen en plunderingen, egoïsme en corruptie in de politiek in de plaats van bemiddelingspogingen van middenveldorganisaties, interetnische hulpverlening of multi-etnische identiteitsvorming bij jongeren uit de stedelijke middenklasse) worden bepaalde stereotypes steeds weer bevestigd (cf. Wa'Njogu 2009). Aan de andere kant toonde de gedetailleerde analyse ook aan dat het moeilijk is om te veralgemenen, want in de Belgische kranten doken bijvoorbeeld sporadisch accurate analyses van de complexe realiteit op. Bovendien moet de krant in haar algemeenheid beschouwd worden. Zo prijkt op de voorpagina van *DS* van 02/01/08 een foto van woedende Keniaanse jongeren met gebalde vuisten op de

voorgond van een vuurzee met als bijschrift dat “Kenia in de greep [is] geraakt van etnisch geweld”, terwijl op bladzijde 15 een interview staat met Marleen Temmerman in Mombasa, getiteld ‘Dit is geen stammenstrijd’ (vergelijk ook met observaties van Somerville 2009).

Daarenboven is deze pragmatische analyse niet af. Voor een antwoord op de waarom-vraag moet meer etnografische informatie in acht genomen worden. Zo kunnen interviews met journalisten enkele verklaringen voor het taalgebruik aanreiken. Gevraagd waarom het etnische aspect van bepaalde conflicten wordt verwaarloosd in de lokale pers, antwoordde *DN*-journalist David Mugonyi:

We cannot say even when there is fighting and we know very well Kikuyus are killing Luos or Luos are killing Kikuyus, we try as much as possible not to say this tribe is killing that for the simple reason that... for example today you write a story and say Luos yesterday killed one hundred Kikuyus; if Kikuyus read that story tomorrow, we believe they will retaliate and maybe they will want to kill two hundred Luos, so we will not be helping the public, we will not be helping solving the problem so we try to be careful, just say maybe one hundred *people* were killed in this place ... we don't want to cause tension or escalate violence.

Ook Koen Vidal, chef Buitenland van *DM*, geeft aan dat het niet altijd gemakkelijk is om journalistieke keuzes te maken, bijvoorbeeld over het al dan niet benoemen van etniciteit:

Ik ben nogal voorzichtig om etnieën te benoemen, maar soms kan je er bijna niet om heen [...] je moet daar ook een beetje *praktisch* in blijven, en het belangrijkste is denk ik dat je als journalist niet racistisch begint te denken, maar dat je daar gevoelig voor blijft; ik probeer dat te vermijden, maar soms om duidelijk te zijn... zolang je een conflict maar niet puur etnisch begint uit te leggen, want dan zit je met een heel gereduceerd interpretatiekader.

Het doel van elke journalist blijft goed te informeren en efficiënt te communiceren. Tot slot moet er ook nog rekening worden gehouden met het redactiebeleid of richtlijnen, zoals “Do not describe a person's tribe or ethnicity unless it is relevant” uit het *Nation Stylebook*. Vanuit pragmatisch perspectief is zulke etnografische informatie nodig om de interpretatieve, kritische discoursanalyse te kaderen en te nuanceren. Daarop concentreert zich het toekomstige werk voor dit onderzoeksproject.

BIBLIOGRAFIE

- Bell, A. (1991). *The Language of News Media*. Oxford: Blackwell.
- Bertucelli Papi, M. (1997). Implicitness. In J.-O. Östman & J. Verschueren (Eds.), *Handbook of Pragmatics* (online ed.). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 1-21.
- Blommaert, J. & Verschueren, J. (Eds.). (1991). *The Pragmatics of Intercultural and International Communication*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- Blommaert, J. & Verschueren, J. (1992). *Het Belgische migrantendebat: De pragmatiek van de abnormalisering*. Antwerpen: IPrA.
- Choi, J. (2009). Diversity in Foreign News in US Newspapers Before and After the Invasion of Iraq. *International Communication Gazette* 71, 525-542.
- Conboy, M. (2010). *The Language of Newspapers: Socio-historical Perspectives*. London: Continuum.
- De Bens, E. & Raeymaeckers, K. (2010). *De pers in België. Het verhaal van de Belgische dagbladpers: Gisteren, vandaag en morgen*. Leuven: Lannoo Campus.
- Dietz, T. & Rutten, M. (2008). Kenia en de stammenstrijd. *Geografie* 17, 6-10.
- EFJ (European Federation of Journalists) (2005). *Media Power in Europe: The Big Picture of Ownership*. Brussel: International Federation of Journalists.
- EU EOM (European Union Election Observer Mission to Kenya). 2008. *Kenya: Final Report General Elections 27 December 2007* (3 April 2008). Brussels: EU EOM Kenya. Retrieved from <http://www.eucomkenya.org/Main/English/default.html> [01/03/2010].
- Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
- Fowler, R. (1991). *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge.
- Fowler, R. (1996). On critical linguistics. In C. R. Caldas-Coulthard & M. Coulthard (Eds.), *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*. London: Routledge, 3-14.
- Grice, H. P. (1975). Logic and Conversation. In P. Cole & J. Morgan (Eds.), *Syntax & Semantics 3: Speech Acts*. London: Academic Press, 41-58.
- Hall, S. (1982). The rediscovery of 'ideology': Return of the repressed in media studies. In M. Gurevitch, T. Bennett, J. Curran & J. Woollacott (Eds.), *Culture, Society and the Media*. London: Methuen.
- Johnson, S. & Ensslin, A. (Eds.). (2007). *Language in the Media: Representations, Identities, Ideologies*. London: Continuum.
- KNCHR (Kenya National Commission on Human Rights). 2008. *On the brink of the precipice: A human rights account of Kenya's post-2007 election violence* (final report 15 August 2008). Nairobi. Retrieved from <http://www.knchr.org/dmddocuments/2007-Elections%20Report.pdf> [01/03/2010].
- Lenoble-Bart, A. & Rambaud, B. (2005). Traditions libérales des médias au Kenya. *Politique Africaine* 97, 82-98.
- Lippmann, W. (1922). *Public opinion*. New York: Harcourt, Brace and Company.

- Mazrui, A. (2009). Language and the media in Africa: Between the old empire and the new. In K. Njogu & J. Middleton (Eds.), *Media and Identity in Africa*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 36-48.
- Mbeke, P. O. (2010). *Mass Media in Kenya: Systems and Practice*. Nairobi: The Jomo Kenyatta Foundation.
- Meeuwis, M. (1993). Nationalist ideology in news reporting on the Yugoslav crisis: A pragmatic analysis. *Journal of Pragmatics* 20, 217-237.
- Mey, J. L. (2003). Context and (dis)ambiguity: a pragmatic view. *Journal of Pragmatics* 35, 331-347.
- Moloo, Z. (2008). Machetes, ethnic conflict and reductionism: Racist assumptions mar western media coverage of Kenya. *The Dominion* 50.
- Ogola, G. (2009). Media at cross-roads: Reflections on the Kenyan news media and the coverage of the 2007 political crisis. *Africa Insight* 39(1), 58-71.
- OHCHR (United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights). 2008. *Report from OHCHR Fact-finding Mission to Kenya, 6-28 February 2008*. Geneva: UN OHCHR. Retrieved from <http://www.responsibilitytoprotect.org/files/OHCHR%20Kenya%20Report.pdf> [01/03/2010].
- Oloo, A. G. R. (2007). The contemporary opposition in Kenya: Between internal traits and state manipulation. In G. R. Murunga & S. W. Nasong'o (Eds.), *Kenya: The Struggle for Democracy*. Dakar: CODESRIA, 90-125.
- Paterson, C. (1998). Global battlefields. In O. Boyd-Barrett & T. Rantanen (Eds.), *The Globalization of News*. London: Sage, 79-103.
- Poppe, G. (2007). De wereld buiten beeld in de media? *MO* Papers* 6, 1-18.
- Rambaud, B. (2008). Caught between information and condemnation: The Kenyan media in the electoral campaigns of December 2007. *Les Cahiers d'Afrique de l'Est* 38, 57-107.
- Ray, C. (2008). How the word 'tribe' stereotypes Africa. *New African* 471, 8-9.
- Reah, D. (1998). *The Language of Newspapers*. London / New York: Routledge.
- Sánchez-Taberner, A. & Carvajal, A. (2002). *Media Concentration in the European Market: New Trends and Challenges*. Pamplona: Universidad de Navarra.
- Sbisà, M. (1999). Ideology and the persuasive use of presupposition. In J. Verschueren (Ed.), *Language and Ideology: Selected Papers from the 6th International Pragmatics Conference* (Vol. 1). Antwerpen: IPrA, 492-509.
- Soete, H. (Ed.). (2009). *Crisis in de media*. Berchem: EPO.
- Somerville, K. (2009). British media coverage of the post-election violence in Kenya, 2007-08. *Journal of Eastern African Studies* 3(3), 526-542.
- Van Dijk, T. A. (1988). *News as discourse*. Hillsdale, NJ: L. Erlbaum Associates.
- Verschueren, J. (1999). *Understanding Pragmatics*. London: Routledge.
- Verschueren, J. (2008). Context and structure in a theory of pragmatics. *Studies in Pragmatics* 10, 13-23.
- Verschueren, J. (In press). *Ideology in Language Use: Pragmatic Guidelines for Empirical Research*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Wa'Njogu, J. K. (2009). Representation of Africa in the western media: Challenges and opportunities. In K. Njogu & J. Middleton (Eds.), *Media and Identity in Africa*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 76-83.
- Wouters, R., De Swert, K. & Walgrave, S. (2009). *Een venster op de wereld – De actuele staat van buitenlandberichterij: Feiten, impact en actieruimte*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.